

Historia i dorobek Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Geograficznego

Maria Górską-Zabielska

Instytut Paleogeografii i Geoekologii UAM, ul. Dziegielowa 27, 61-680 Poznań

gorska@man.poznan.pl

[artykuł ukazał się w 2008 r. w Czasopiśmie Geograficznym nr 79 (1-2): 135-139]

Od początku powstania w 1918 r., PTG zrzeszało członków także z Poznania, wśród których znalazł się członek korespondent prof. Stanisław Pawłowski. Inicjatywa powołania oddziału poznańskiego PTG pojawiła się w 1922 r.; ponieważ jednak nie osiągnięto porozumienia dotyczącego statutu PTG, powstało niezależne Towarzystwo Geograficzne w Poznaniu. Ubolewano nad takim stanem rzeczy, co zanotowano w Sprawozdaniu z działalności Towarzystwa za 1930 r. (Czasopismo Geograficzne, t. 9, 1931): „Rozbicie ruchu geograficznego w Polsce naraża geografię na niepowetowane szkody – brak koordynacji w wydawnictwach i publikacjach geograficznych, brak krytyki naukowej geograficznej, słaby rozwój towarzystw, osłabienie prestiżu na zewnątrz i niedocenywanie znaczenia geografii w życiu narodowym, państwowym i w szkole.”

Oficjalnie Towarzystwo Geograficzne w Poznaniu powstało 8 lutego 1928 r. (Czechówna 1968), z inicjatywy profesora Stanisława Pawłowskiego. Powołanie i funkcjonowanie oddziału w Poznaniu było odpowiedzią na odczuwalny brak w życiu naukowym geograficznego ośrodka poznańskiego. Towarzystwo skupiało nie tylko geografów - fachowców, ale także osoby spoza kręgu zawodowego, którym bliskie były idee i cele Towarzystwa. W pierwszym roku funkcjonowania do TG należały 52 osoby. Organem TG w Poznaniu było „Czasopismo Geograficzne”, które począwszy od pierwszego zeszytu w 1928 r. wychodziło jako wspólny organ Zrzeszenia Nauczycieli Geografii, TG we Lwowie i TG w Poznaniu. Zespolenie w jednym wspólnym czasopiśmie prac trzech towarzystw było od początku uważane za krok prowadzący do scalenia ruchu geograficznego w Polsce.

Pierwszym przewodniczącym zarządu TG w Poznaniu został prof. Stanisław Pawłowski.

Działalność Towarzystwa Geograficznego w Poznaniu przejawiała się głównie w prowadzeniu odczytów. Włączenie się Towarzystwa Geograficznego w akcję ochrony Tatr

poprzez odczyty prof. Eugeniusza Romera i prof. Mieczysława Limanowskiego wywołało pozytywny oddźwięk w społeczeństwie, co przełożyło się na liczną frekwencję na zebraniach naukowych TG. Funkcjonowały koła terenowe w Kościanie, Pleszewie, Wągrowcu, Wolsztynie, Rogoźnie i Ostrowie.

W ślad za połączeniem w 1946 r. towarzystw geograficznych i Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Geografii w jedno Polskie Towarzystwo Geograficzne, od października tego roku zaczął funkcjonować oddział poznański PTG pod przewodnictwem prof. Augusta Zierhofferera. Członkowie naszego oddziału weszli w skład prezydium Zarządu Głównego PTG; byli to profesorowie: Maria Czekańska i August Zierhoffer. Od 1947 r. datuje się szybki rozwój działalności PTG, czego najlepszym dowodem był zorganizowany w 1948 r. w Poznaniu i Zielonej Górze III Zjazd Ogólnopolski PTG. Odbył się on w 30-ą rocznicę istnienia Towarzystwa. Wśród prawie 500 uczestników w Zjeździe wzięli udział prawie wszyscy profesorowie geografii szkół wyższych w Polsce oraz bardzo liczna grupa nauczycieli geografii w szkołach podstawowych i średnich. Podczas Zjazdu odsłonięto tablicę upamiętniającą założyciela PTG, prof. Stanisława Pawłowskiego.

W pierwszych latach powojennych oddział poznański PTG spełniał rolę ośrodka koordynującego badania geograficzne w Polsce. Do jego osiągnięć naukowych należy wpisać opracowanie „Katalogu Jezior Polski”, ze szczególnym uwzględnieniem jezior dorzecza Odry i pobraża Bałtyku między Odrą a Wisłą. Poznańscy hydrologowie brali udział w zorganizowanym pod auspicjami PTG kursie limnologicznym w Giżycku (w 1950 r.). Inne realizowane zadania to: udział w pracach komisji słownictwa geograficznego, komisji podziału antropogeograficznego Polski, w pracach bibliograficznych.

W latach 1951-53 oddział poznański prowadził prace związane z opracowaniem mapy geomorfologicznej Polski, pod kierownictwem prof. Augusta Zierhofferera. Pokłosem prac była zorganizowana w 1952 r. ogólnopolska konferencja, na której przedstawiono efekty kartowania geomorfologicznego i hydrologicznego. W następnym roku oddział zorganizował konferencję roboczą Komitetu Geograficznego PAN i PTG a dotyczącą uniwersyteckiego podręcznika geografii Polski oraz monografii geograficzno-gospodarczych miast, koniecznych do aktywizacji ich życia gospodarczego.

Towarzystwo Geograficzne w Poznaniu działało wszechstronnie, biorąc udział we wszystkich pracach na rzecz rozwoju geografii polskiej. Podczas posiedzeń naukowych referowano zagadnienia związane z geografiami i gospodarką Ziemi Odzyskanych. Od 1951r. datuje się wymianę prelegentów pomiędzy oddziałami. Nieco później z referatami występowali także zagraniczni goście, np. prof. W. Maas z NRD (1959), prof. G. Hoppe ze

Szwecji, prof. J.P. Bakker i dr E.A. Kummer z Holandii (1964), prof. A. Ceppel z Wielkiej Brytanii (1965). Przy oddziale poznańskim utworzono koła terenowe w Zielonej Górze, Mogilnie oraz na krótko w Wągrowcu i Wrześni.

Działalność naukowa PTG została w 1953 r. przejęta przez Instytut Geografii PAN i od tej pory zaznacza się zmieniony charakter działalności PTG – uwypuklona została jego funkcja społeczna. Rozwinęła się szerzej akcja popularyzacyjna, a także zaczęto więcej uwagi zwracać na zagadnienia związane z dydaktyką geografii.

Funkcjonując samodzielnie, a w pewnym okresie swej działalności także we współpracy ze Zrzeszeniem Polskich Nauczycieli Geografii, PTG wydawało opinie o programach szkolnych i podręcznikach. Kontynuacją tej cennej inicjatywy była długoletnia aktywność prof. dr hab. Marii Czekańskiej, należącej do wybitnych polskich dydaktyków geografii. W latach 1947–1972 dzięki Jej pracy, ogromnych zasług naukowych, dydaktycznych i organizatorskich dydaktyka geografii zajęła ważną pozycję w uniwersyteckim kształceniu studentów i nauczycieli. Rozwój teorii dydaktycznych i poszukiwanie metod nauczania geografii zaowocowało wydaniem publikacji *Metodyka nauczania geografii* 1959 oraz *Zarys metodyki geografii* 1960, które stanowiły podstawę kształcenia dydaktycznego aż do lat 80-tych XX wieku. Pani Prof. Maria Czekańska została w 1958 r. przewodniczącą Wydziału Geografii Szkolnej PTG, a w 1960 minister oświaty powołał Ją na stanowisko przewodniczącej Komisji Programowej Geografii i Komisji Ocen Podręczników i Szkolnych Pomocy Geograficznych. Pracą sekcji geografii szkolnej w oddziale poznańskim PTG kierowała do 1957 r. prof. Maria Czekańska, a następnie mgr Felicja Brzozowska, dr Maria Kanikowska i dr Janina Idziak (1968-1990). Obecnie prace tej sekcji prowadzone są przez dr Iwonę Piotrowską. Z jej inicjatywy w 2000 r. powstała Sekcja Dydaktyki Geografii przy PTG, której celem jest organizowanie spotkań i warsztatów służących podniesieniu kwalifikacji naukowych i zawodowych nauczycieli - członków PTG oraz ochrona zawodowa geografów (metody nauczania geografii i przyrody, aplikacja GIS w nauczaniu, edukacja regionalna i przyrodnicza).

Ożywiona działalność popularyzująca Polskiego Towarzystwa Geograficznego przejawiała się w licznych odczytach, pokazach filmowych oraz wycieczkach terenowych. Nierzadko sale wykładowe mieściły ponad 100 słuchaczy.

W 1959 r. reaktywowano Wydział Spraw Naukowych PTG oraz odpowiednią sekcję w oddziale poznańskim pod kierownictwem prof. Stanisławy Zajchowskiej, a następnie dr Edwarda Tomaszewskiego. Sekcja podejmowała starania zmierzające do zaktywizowania pracy naukowej członków PTG. Zaproponowano trzy grupy zagadnień i wyznaczono

konsultantów spośród pracowników Instytutu Geograficznego UAM. Niestety starania nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

W latach 1966-69 oddziałowi poznańskiemu PTG przewodniczył prof. dr hab. Stefan Kozarski. Podczas jego kadencji zorganizowano w Poznaniu specjalistyczne seminarium dotyczące metod sedymentologicznych. Prof. Stefan Kozarski był członkiem prezydium Zarządu Głównego PTG w latach 1966-69 oraz 1983-95. W 1982 r. założył komisję geomorfologiczną przy PTG i był jej pierwszym przewodniczącym. Za zasługi i wkład w rozwój PTG prof. Stefan Kozarski otrzymał złotą Odznakę PTG w 1976 r oraz został wybrany członkiem honorowym PTG w 1987 r.

W 1966 r. powstała sekcja poznańska geografii stosowanej (podległa Wydz. Spraw Naukowych PTG), której pracami kierował prof. Tadeusz Bartkowski.

Kolejnym przewodniczącym oddziału poznańskiego PTG został wybrany na lata 1969-78 prof. dr hab. Wojciech Stankowski. W latach 1986-1991 pełnił on funkcję prezesa Klubu Polarne PTG, a w latach 1990-1993 - funkcję przewodniczącego Zarządu Głównego PTG. Jako przewodniczący Komitetu Głównego Olimpiady Geograficznej i Nautologicznej (2000-2004) Prof. Wojciech Stankowski skutecznie zaangażował się w prace nad nadaniem geografii statusu równorzędnego innym przedmiotom szkolnym (jest to także jeden z celów działalności Komisji Dydaktyki Geografii przy PTG), czego wyrazem było wprowadzenie przedmiotu geografia jako egzaminu pisemnego na maturze. W uznaniu zasług dla rozwoju PTG, prof. Wojciech Stankowski został uhonorowany godnością członka honorowego PTG w 2006 r. na 55. Zjeździe Towarzystwa w Toruniu.

Oddział poznański PTG był w latach 1979-98 kierowany przez prof. dr hab. Bolesława Nowaczyka. Podczas jego kadencji zorganizowano w dniach 27-29 czerwca 1989 r. 38. Zjazd PTG (łącznie z 3. Zjazdem Geografów Polskich) pt.: „Zmiany i ochrona środowiska, gospodarka przestrzenna. 70 lat geografii na Uniwersytecie Poznańskim.” Zjazdowi towarzyszyło specjalne okolicznościowe wydawnictwo obejmujące streszczenia wszystkich wygłoszonych referatów. Ponadto w oddziale odbywały się odczyty i prelekcje cieszące się dużym zainteresowaniem uczniów szkół średnich i nauczycieli.

W 1995 r. powołano z inicjatywy prof. dr hab. Stefana Kozarskiego Stowarzyszenie Geomorfologów Polskich. Decyzji tej sprzeciwił się ówczesny przewodniczący PTG prof. dr hab. Wojciech Stankowski. Powstanie Stowarzyszenia Geomorfologów Polskich spowodowało duży odpływ członków PTG do nowego gremium. Liczebność członków oddz. poznańskiego spadła do kilkunastu osób. Powodem rezygnacji z członkostwa w PTG była też

inna jakość życia, ułatwiony dostęp do środków masowego przekazu oraz szerokie otwarcie granic państwa dla każdego, kto marzył o podróżach.

Dopiero długoletnie wysiłki ze strony dr Marii Górskiej-Zabielskiej (przewodnicząca oddziału pozn. PTG od 1998 r.) z zarządem oddziału, przyczyniły się w pewnym stopniu do przywrócenia dawnego statusu i podniesienia rangi Towarzystwa. Wychodzenie z ofertą zróżnicowanych odczytów do geografów - seniorów, nauczycieli, studentów, a przede wszystkim do uczniów szkół ponadpodstawowych, którzy wykazując zainteresowanie naukami o ziemi, pragną je pogłębiać studiując na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu daje pierwsze efekty. Tematyka wykładów przyciąga licznie zgromadzonych słuchaczy, bywa czasem podstawą ciekawej dyskusji. Słuchacze chętnie stawiają pytania. Poza prelekcjami oddział poznański PTG organizuje jednodniowe wycieczki, np. do Wielkopolskiego Parku Narodowego (2001), do Biura Prognoz IMGW przy Lotnisku na Ławicy (2002), do odsłonięcia piasku w Żabinku (2005; temat: jak odczytać zdarzenia paleogeograficzne w osadach i formach?). Zorganizowano także wystawy fotograficzne: „Walory turystyczne Sierakowskiego Parku Krajobrazowego” w 2002 r. i „Krajobraz przyrodniczy” w 2005 r. oraz jedną wystawę okazów paleontologicznych i skandynawskich narzutniaków Wyspy Wolin w 2004r.

Ważną funkcję w ramach działalności oddziału poznańskiego PTG spełnia Okręgowy Komitet Olimpiady Geograficznej i Nautologicznej. Jego podstawowym celem jest nie tylko zorganizowanie i przeprowadzenie etapu wojewódzkiego olimpiady, ale także umożliwienie spotkania z nauczycielami i ich uczniami. W trakcie olimpiady organizowane są (dr Janina Idziak, prof. Andrzej Kostrzewski, dr Iwona Piotrowska) wykłady dla nauczycieli z zakresu postępu nauk geograficznych i ich adaptacji w geografii szklonej. Długoletni przewodniczący Okręgowego Komitetu Olimpiady Geograficznej, prof. dr hab. Andrzej Kostrzewski, dokłada wielu starań, aby zachęcić nauczycieli do włączania do swoich lekcji zaprezentowanych najnowszych trendów w rozwoju geografii. Namawia ich również do pogłębiania swojego wykształcenia poprzez rozprawy doktorskie i zacieśniania współpracy naukowej z poznańskim ośrodkiem akademickim. Przejawem starań prof. dr hab. Andrzeja Kostrzewskiego wraz z członkami Okręgowego Komitetu Olimpiady Geograficznej jest organizacja zawodów wojewódzkich w Collegium Geographicum Uniwersytetu im. Adma Mickiewicza na Morasku w Poznaniu w 2008 r.

W 2005 r. oddział poznański PTG przekazał w darze Wydziałowi Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM kilkanaście map ściennych. Te pomoce dydaktyczne wiszą dziś na ścianach sal wykładowych i korytarzy Collegium Geographicum w kampusie

uniwersyteckim na Morasku. Oddział Poznański PTG realizuje swoją działalność statutową dzięki wieloletniej przychylności władz dziekańskich Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM, dzięki temu zebrania oddziału odbywają się bez żadnej odpowiedzialności finansowej w salach dydaktycznych Wydziału.

Wśród członków oddziału poznańskiego Polskiego Towarzystwa Geograficznego znaleźli się między innymi następujący profesorowie akademicy z wyższych uczelni Poznania: Florian Barciński (Członek Honorowy PTG), Tadeusz Bartkowski (Członek Honorowy PTG), Maria Czekańska, Walentyna Deja, Ryszard Domański, Andrzej Karczewski, Piotr Kłysz, Andrzej Kostrzewski, Leon Kozacki, Stefan Kozarski (Członek Honorowy PTG), Bogumił Krygowski, Marek Marciniak, Bolesław Nowaczyk, Stanisław Pawłowski, Anna i Wojciech Stankowscy (WS - Członek Honorowy PTG), Ryszard Wiktor Schramm, Alojzy Woś, Stanisława Zajchowska, Michał Żurawski i Stefan Żynda.

Złotą Odznakę PTG przyznano prof. Tadeuszowi Bartkowskiemu, mgr Felicji Brzozowskiej, dr Marii Kanikowskiej, mgr Teresie Klimek-Ptak, prof. Andrzejowi Kostrzewskiemu, prof. Stefanowi Kozarskiemu, mgr Darii Nowak oraz prof. Wojciechowi Stankowskiemu.

W skład obecnego (kadencja 2005-2009) zarządu Oddziału Poznańskiego PTG wchodzi: dr Maria Górka-Zabielska (przew.), dr Iwona Matuszyńska (z-ca przew.) oraz mgr Daria Nowak (skarbnik i sekretarz). Komisję Rewizyjną OP PTG tworzą: dr Iwona Hildebrandt-Radke, dr Paweł Churski i dr Andrzej Macias

Literatura:

- Czechówna L., 1968: Oddział poznański. [w:] Polskie Towarzystwo Geograficzne w pięćdziesiątą rocznicę działalności. PWN, Warszawa: 175-182.
- Czekańska M., 1973: Geografia. [w:] Labuda G. (red.), Nauka w Wielkopolsce: przeszłość i teraźniejszość, studia i materiały. PTPN, Wyd. Naukowe: 779-892
- Czyżewski J., 1968: Z dziejów Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Geografii. [w:] Polskie Towarzystwo Geograficzne w pięćdziesiątą rocznicę działalności. PWN, Warszawa: 63-98.
- Kondracki J., 1968: Rozwój Polskiego Towarzystwa Geograficznego w latach 1918-1967. [w:] Polskie Towarzystwo Geograficzne w pięćdziesiątą rocznicę działalności. PWN, Warszawa: 31-47.

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Geograficznego w Poznaniu za rok 1930,
odczytane na dorocznym walnym zebraniu członków w sali mikrobiologii lekarskiej U.P.
dnia 8-go maja 1931 r. Czasopismo Geograficzne, t. 9: 182-184.

Dane osobowe członków oddziału poznańskiego znajdujące się w archiwum Zarządu OP
PTG.